

3. RODZINA KOŚCIOŁEM DOMOWYM

MAREK FIAŁKOWSKI OFMCONV

Genezy pojęcia rodziny jako “domowego Kościoła” należy upatrywać w pismach Nowego Testamentu. Szczególnie jest to widoczne w Listach św. Pawła, który podkreślał, że Kościół istnieje w rodzinach. Apostoł Narodów pisał wprost o Kościele w domu Akwili i Pryscyli (1 Kor 16, 19; Rz 16, 5), Nimfy (Kol 4, 15), Filemona w Kolosach (Flm 2) i Gajusa (Rz 16, 23)¹. Dom rodzinny był miejscem modlitwy, śpiewu psalmów, a zwłaszcza miejscem sprawowania Eucharystii. Rodzina w Kościele pierwotnym pełniła stosunkowo szeroką funkcję religijną, będąc przekazicielką prawd wiary i moralności. Nadprzyrodzony charakter małżeństwa, ukazany przez św. Pawła w perspektywie miłości Jezusa Chrystusa do Kościoła (Ef 5, 23-32), wyraźnie wskazywał na doniosłą rolę wychowania religijnego w rodzinie, która była przedmiotem i zarazem podmiotem tego wychowania. Obok katechumenatu kościelnego istniał bowiem katechumenat rodzinny, zwany także domowym, który przetrwał niemal do późnego średniowiecza. Rodzina w Kościele pierwotnym była nie tylko miejscem przekazywania prawd wiary, ale także miejscem wprowadzania w życie liturgiczne Kościoła i kształtowania postawy apostoelskiej. Wszystko to świadczy o bardzo żywym zaangażowaniu rodziny w życie religijne zarówno w niej samej, jak i w jej otoczeniu².

Podobnie jak w czasach Nowego Testamentu, tak i w okresie patrystycznym przypisywano rodzinie szczególne znaczenie. Św. Jan Chryzostom wyraźnie nazywał rodzinę “małym Kościołem” (ecclesiola) i wskazywał na przynależne jej zadania: “Modlitwa i nauczanie w kościele nie wystarczą. Muszą wam towarzyszyć także w domu, ponieważ dom jest małym Kościołem”³. Według św. Klemensa Aleksandryjskiego, małżeństwo stanowi “małe królestwo” (mikrobasileia) oraz “dom Pana”, co wyraźnie wiązało problematykę małżeństwa z rozważaniami o Kościele⁴. Św. Augustyn zaś nazywając ojców rodzin biskupami, napomina ich, aby szczególnie troszczyli się o wiarę swojego domu⁵.

¹ Cz. M u r a w s k i. Rodzina domowym Kościołem. W: Komisja Episkopatu Polski Duszpasterstwa Ogólnego. Program duszpasterski na rok 1993/94. *Ewangelizacja wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej*. Katowice 1993 s. 92; E. O z o r o w s k i. *Kościół domowy w Kościele powszechnym*. W: *Teologia małżeństwa i rodziny*. Red. K. Majdański. T. 2. Warszawa 1990 s. 41.

² P. P o r ę b a. *Rodzina chrześcijańska “małym Kościołem”*. W: *Wychowanie w rodzinie*. Red. F. Adamski. Kraków 1991 s. 94.

³ Św. J a n C h r y z o s t o m. *In Epesios homilia 20, 6*. W: PG t. 62, 143; zob. H. W ó j t o w i c z. *Zadania rodziny chrześcijańskiej w nauczaniu św. Jana Chryzostoma*. “Vox Patrum” 5:1985 z. 8-9 s. 211-214.

⁴ Cyt. za P. J e w d o k i m o w. *Kościół domowy*. “Znak” 30:1978 nr 289-290 s. 847, 850.

⁵ Św. A u g u s t y n. *Sermo 94*. W: PL t. 38, 580-581.

Ze względu na silne akcentowanie w średniowieczu hierarchicznej struktury Kościoła, pojęcie “domowego Kościoła” zaczęło stopniowo zanikać. W czasach nowożytnych unikano go także ze względu na fakt, że temat ten pojawił się w protestantyzmie⁶.

Dopiero po II wojnie światowej termin “domowy Kościół” wrócił do literatury teologiczno-pastoralnej w Kościele katolickim. Konstytucja dogmatyczna o Kościele Soboru Watykańskiego II nazywa rodzinę “niejako domowym Kościołem” (quasi Ecclesia domestica – nr 11), a Dekret o apostołstwie świeckich “domowym sanktuarium Kościoła” (domesticum sanctuarium Ecclesiae – nr 11)⁷. Podobnie Jan Paweł II w adhortacji *Familiaris consortio* nazywa rodzinę “Kościołem w miniaturze” (Ecclesia domestica – nr 49). Sobór nazywając wspólnotę małżeńsko-rodzinną “domowym Kościołem”, powołuje się bardziej na obecność Jezusa Chrystusa w zgromadzonych i żyjących w jego imię (Mt 18, 20), niż na tradycję wczesnochrześcijańską⁸.

Rodzina chrześcijańska gromadzi się nie tylko w imię Chrystusa, ale na mocy znacznie silniejszego z Nim związku. Małżeństwo jest sakramentem i realizuje posłannictwo oznaczania i urzeczywistniania Kościoła. Określenie małżeństwa i rodziny “domowym Kościołem” opiera się właśnie na tym sakramencie. Twórczy wpływ na budowanie rodziny jako “domowego Kościoła” mają także inne sakramenty, zwłaszcza chrzest i Eucharystia⁹.

Jako domowy Kościół rodzina jest naturalnym miejscem rozwoju życia ludzkiego i chrześcijańskiego swoich członków. W niej bowiem człowiek od początku swego życia powinien zdobywać autentyczne doświadczenie Kościoła i rozwijać w sobie “zmysł Kościoła” (por. DWCH 3). To właśnie te doświadczenia nabyte przez dzieci w “domowym Kościele” pozwolą im później włączyć się aktywnie w życie większych wspólnot kościelnych.

Rodzina, stanowiąca domowy Kościół, nie rozwija się w izolacji, ale w towarzystwie innych domowych Kościołów, różnego rodzaju wspólnot wzajemnie się zazębiających oraz wewnątrz parafii, Kościoła lokalnego i powszechnego. Rodzina pozostaje z nimi w ścisłym związku. Zwłaszcza pomiędzy Kościołem domowym a Kościołem Matką (parafią, diecezją i Kościołem powszechnym) zachodzi wzajemna więź. W adhortacji apostołskiej *Familiaris consortio* (nr 49) czytamy: “Matka-Kościół rodzi, wychowuje, buduje rodzinę chrześcijańską, wypełniając wobec niej zbawczą misję otrzymaną od Pana. Głosząc Słowo Boże, Kościół objawia rodzinie chrześcijańskiej jej prawdziwą tożsamość, to, czym ona jest i czym powinna być wedle zamysłu Boga; sprawując sakramenty, Kościół wzbogaca i umacnia rodzinę chrześcijańską łaską Chrystusa, ażeby ją uświęcić na chwałę Ojca; poprzez głoszenie z nową mocą nowego przykazania miłości

⁶ E. M. M a r c z e w s c y. “Kościół domowy”. *Ocena pojęcia*. W: *Małżeństwo i rodzina w świetle nauki Kościoła i współczesnej teologii*. Red. A. L. Szafranski. Lublin 1985 s. 243.

⁷ Także inne miejsca pozwalają uznać, że małżeństwo i rodzina katolicka zostały w dokumentach soborowych ukazane w perspektywie eklesjalnej, por. KDK 48, DWCH 3.

⁸ E. M a r c z e w s k a. *Domowy Kościół*. EK t. 4 kol. 104-105.

⁹ M. Ż u r o w s k i. *Rodzina “domowym Kościołem”*. ChS 10:1978 nr 12 s. 51.

Kościół pobudza i prowadzi rodzinę chrześcijańską do służby miłości, aby naśladowała i przeżywała tę samą miłość oddania i ofiary, którą Chrystus żywi dla całej ludzkości”.

Z drugiej strony, rodzina chrześcijańska uczestniczy w zbawczym posłannictwie Kościoła, gdyż stanowi część Ludu Bożego i Ciała Chrystusa, a w jej życiu i działaniu objawia się nadchodzące królestwo Boże¹⁰. Wpisana w tajemnicę Kościoła realizuje jego trzy podstawowe funkcje: nauczycielską, kapłańską i pasterską (FC 50). Poprzez nie Kościół wypełnia swoje zadania, aktualizując i kontynuując dzieło zbawcze Chrystusa. Dzięki tym podstawowym funkcjom Kościół staje się rzeczywistością konkretną i uchwytną, także w rodzinie¹¹.

3.1. REALIZACJA FUNKCJI NAUCZYCIELSKIEJ W RODZINIE

Rodzice są dla swoich dzieci zwiastunami i głosicielami Ewangelii, którą przekazują nie tylko słowem, ale i przykładem życia (por. DA 11, KK 11). Nikt nie może zastąpić rodziny w wypełnianiu tego obowiązku, poprzez który staje się ona szkołą autentycznej wiary. Rodzina, realizując funkcję nauczycielską, staje się wspólnotą wierzącą i ewangelizującą (FC 51).

Z racji chrztu, bierzmowania i sakramentu małżeństwa rodzice są pierwszymi katechetami swoich dzieci i mają obowiązek przekazać wiarę przyszłym pokoleniom. Katecheza rodzinna wyprzedza każdą inną formę katechezy, albo jej towarzyszy, poszerza ją i w pewnym sensie upraktycznia (por. CT 68). Katecheza w domu rodzinnym może przybierać różne formy od prostych gestów religijnych i kształtowania religijnego języka, poprzez pielęgnowanie zwyczajów chrześcijańskich, naukę modlitw i pieśni religijnych do systematycznego zaznajamiania z prawdami wiary. Rodzice powinni wykorzystywać każdą nadarzącą się okazję aby prowadzić z dziećmi rozmowy na tematy religijne, zwłaszcza wtedy, gdy te wysuwają jakieś wątpliwości lub stają w obliczu ważnych wydarzeń religijnych czy rodzinnych. Aby sprostać temu zadaniu rodzice i inni członkowie rodziny muszą posiadać dobrą znajomość prawd wiary oraz nieustannie pogłębiać swoją wiarę. Rodzina jako domowy Kościół stanowi także miejsce regularnego czytania i rozważania Pisma świętego oraz korzystania z dobrej książki i prasy religijnej¹².

Głoszenie Ewangelii musi znaleźć odzwierciedlenie w codziennym życiu rodziny, w świadectwie wiary, które także jest przejawem funkcji nauczycielskiej, którą pełni rodzina jako domowy Kościół. Powinno ono dotyczyć najpierw najbliższych, a później oddziaływać na otoczenie. Rodzina jest bowiem także praktyczną szkołą apostołstwa (DA 30), zarówno zewnętrznego, jak i wewnętrznego¹³.

¹⁰ O z o r o w s k i. *Kościół domowy* s. 42-43.

¹¹ J. W y s o c k i. *Rytuał rodzinny. Aby rodzina była bardziej Kościołem*. Olsztyn 1990 s. 15.

¹² M u r a w s k i, jw. s. 98-99.

¹³ J. K ł y s. *Rodzina katolicka i środowisko jako teren apostołstwa świeckich*. W: Komisja Episkopatu Polski Duszpasterstwa Ogólnego. Program duszpasterski na rok 1993/94 s. 303-336.

2. REALIZACJA FUNKCJI KAPŁAŃSKIEJ W RODZINIE

Sobór Watykański II przypomniał, że funkcja kapłańska nie jest zarezerwowana tylko dla hierarchii, ale i świeccy uczestniczą w niej na mocy powszechnego kapłaństwa Ludu Bożego. Cały Lud Boży, wcielony przez chrzest i bierzmowanie w Chrystusa i stanowiący Jego Mistyczne Ciało, uczestniczy zarówno w godności, jak i w funkcji kapłańskiej Jezusa Chrystusa (por. KK 10, 11; DA 3). Wszelkie uczynki świeckich, ich apostołskie przedsięwzięcia, życie małżeńskie i rodzinne, praca i wypoczynek, nawet utrapienia znoszone w cierpliwości, mogą stać się duchowymi ofiarami składanymi Bogu przez Jezusa Chrystusa (KK 34). Sakramentalna łaska małżeństwa nadaje zwykłym czynnościom dokonywanym we wspólnocie małżeńskiej i rodzinnej rangę uświęcającą. Za sprawą Ducha Świętego powszednie prace i wszelka służba na rzecz rodziny pociąga za sobą nadprzyrodzone skutki. Rodzina jako domowy Kościół powinna zatem być ośrodkiem życia religijnego i kultu oddawanego Bogu, gdzie wszystkie sprawy, którymi żyje, odnoszone są do Tego, który jest Panem i Ojcem¹⁴.

Przejawem sprawowanej przez rodzinę funkcji kapłańskiej jest przeżywanie przez nią sakramentów świętych. Rodzina z jednej strony korzysta z sakramentów, które zasadniczo sprawowane są w kościele, a z drugiej strony właśnie w domu rodzinnym powinno następować przygotowanie do nich. Na rodzinie do tego stopnia spoczywa obowiązek właściwego wprowadzenia dziecka w życie sakramentalne, że od fundamentów położonych w domowym Kościele zależy w dużej mierze intensywność przeżywania sakramentów przez dziecko w jego dorosłym życiu.

Chrześcijańska rodzina nie tylko uczestniczy w liturgii Kościoła powszechnego, lecz także sama sprawuje liturgię zwaną "liturgią domowego Kościoła". Dokonuje się w niej uświęcenie całej rodziny i jej ewangelizacja. Liturgia domowego Kościoła pozostaje w ścisłym związku z publiczną liturgią Kościoła powszechnego. One wzajemnie się dopełniają, a liturgia sprawowana w rodzinie winna wpływać i nawiązywać do liturgii Kościoła powszechnego (por. FC 61). W liturgii domowego Kościoła biorą udział wszyscy członkowie rodziny, a miejscem jej sprawowania jest dom rodzinny, w którym urządza się ołtarzyk rodzinny, czyli miejsce, gdzie rodzina spotyka się na modlitwę, rozważanie Pisma Świętego i medytację. Ołtarzyk rodzinny oraz inne symbole religijne w mieszkaniu są świadectwem wiary i dyskretnie przypominają rodzinie, w jakim duchu powinna żyć, aby być domowym Kościołem¹⁵.

¹⁴ A. L i s k o w a c k a. *Rodzina chrześcijańska w życiu i posłannictwie Kościoła w świetle adhortacji apostołskiej Jana Pawła II "Familiaris consortio"*. W: Komisja Episkopatu Polski Duszpasterstwa Ogólnego. Program duszpasterski na rok 1993/94 s. 306-307.

¹⁵ W y s o c k i, jw. s. 21-22.

Do liturgii domowej można zaliczyć wszelkie zwyczaje związane z obchodami okresów liturgicznych roku kościelnego, świąt kościelnych, rocznic oraz własnych uroczystości rodzinnych, np. jubileuszy, dni urodzin i imienin, rocznic śmierci bliskich. Przejawem świętowania rodziny jest także zasiadanie wszystkich jej członków do wspólnego stołu, który łączy nie tylko domowników, ale i gości. Na liturgię domową składają się także sakramentalia, zwłaszcza błogosławieństwa i poświęcenia, które w domowym Kościele w określonych przypadkach mogą być sprawowane przez rodziców, powołanych niejako na liturgów domowego sanktuarium¹⁶.

Rodzina wypełnia funkcję kapłańską także wtedy, gdy pielęgnuje modlitwę. Modlitwa jest otwarciem się na Boga oraz wyrazem bliskości, wspólnoty i przyjaźni z Nim. Jest ona dialogiem człowieka z Ojcem przez Chrystusa w Duchu Świętym, w którym obok słów do Niego wypowiedzianych jest miejsce na wsłuchiwanie się w głos Boga i trwanie w Jego obecności. Treścią modlitwy rodzinnej jest codzienne życie wspólnoty rodzinnej, jej radości i krzyże, sukcesy i kłopoty. Każda rodzina powinna wypracować swój własny styl modlitwy, jednak szczególnie zalecana jest modlitwa wspólna, łącząca małżonków i dzieci (por. FC 59). Chrześcijanin uczy się modlitwy we wspólnocie, bez przykładu wyniesionego z domu rodzinnego trudno później nauczyć dzieci i młodzież modlitwy. Wspólna modlitwa "domowego Kościoła" odciska w głębi serca człowieka niezatarte ślady, które z trudem mogą zostać zaprzepaszczone przez późniejsze życiowe doświadczenia i przeżycia¹⁷.

3.3. REALIZACJA FUNKCJI PASTERSKIEJ W RODZINIE

Trzecia podstawowa funkcja, którą realizuje rodzina jako domowy Kościół, to funkcja pasterska. Stanowi ona konieczne dopełnienie dwóch poprzednich funkcji. Trudno bowiem, aby wiarygodne było realizowanie funkcji nauczycielskiej i liturgicznej w rodzinie bez powiązania ich z postawą służebną, która najlepiej charakteryzuje funkcję pasterską.

Realizacja funkcji pasterskiej w rodzinie przejawia się głównie poprzez miłość. Rodzina to miejsce wzajemnej miłości, która winna kształtować jej postępowanie. Zgodnie z zamysłem Bożym względem małżeństwa i rodziny, miłość małżeńska ma być obrazem miłości Chrystusa do Kościoła. Zadaniem rodziny chrześcijańskiej jest kształtowanie postawy miłości wszystkich jej członków i pielęgnowanie jej na co dzień poprzez wzajemną postawę względem siebie, wyrażającą się cierpliwością, duchem służby i troską, zwłaszcza względem chorych, niepełnosprawnych i starszych.

¹⁶ Zob. T. K u k o ł o w i c z. *Obyczajowość rodziny chrześcijańskiej czynnikiem wychowania*. W: *Wychowanie w rodzinie* s. 314-327; J. K o m o r o w s k a. *Doroczne i okolicznościowe zwyczaje w rodzinie*. W: *Przemiany rodziny polskiej*. Red. J. Komorowska. Warszawa 1975 s. 289-309.

¹⁷ S. W i l k a n o w i c z. *Życie religijne rodziny*. "Znak" 30:1978 nr 289-290 s. 900-903.

Rodzina żyjąca miłością do Boga i bliźniego nie może być zamknięta i skupiona wyłącznie na sobie, lecz winna dostrzegać i otwierać się na innych, ucząc się szacunku, świadczenia bezinteresownej pomocy i wczuwania się w potrzeby innych. Służba i pomoc winna obejmować ludzi z najbliższego otoczenia, a także wszystkich innych, niezależnie do poglądów, wyznania czy odległości, jaka dzieli rodzinę od potrzebujących (DA 8). Miłość w duchu chrześcijańskim sięga bowiem dalej aniżeli do własnych braci i sióstr w wierze i każe we wszystkich, a zwłaszcza w najuboższych, słabych, cierpiących i poniżonych widzieć oblicze Chrystusa, dostrzegać prawdziwego bliźniego (FC 64). Konkretnym przejawem miłości do drugich jest podejmowana przez rodzinę działalność charytatywna, czyli posługa stanowiąca zespół czynności i zadań wynikających z przykazania miłości, które odpowiadają potrzebom ludzi cierpiących biedę, chorobę lub oczekujących jakiegokolwiek pomocy. Rodzina, podejmując działalność charytatywną, daje świadectwo solidarności i miłości, a równocześnie staje się dla swoich członków szkołą takiej działalności, skutecznie jej uczy i w nią wprowadza¹⁸.

Funkcja pasterska przejawia się także w dążeniu do świętości życia. Pielęgnowanie na co dzień miłości w rodzinie domaga się stałego wysiłku pracy nad sobą wszystkich jej członków. Wiąże się to z pokonywaniem zła, zwalczaniem egoizmu, walką z grzechami i wadami, opowiedzeniem się za prawdą i sprawiedliwością, i to nie tylko we wspólnocie rodzinnej, ale także w środowisku życia i pracy. Poprzez chrześcijański styl życia wierzący przepajają otaczający ich świat wartościami duchowymi, budując tym samym cywilizację miłości. Swoim zaś życiem, dążeniem do świętości, praktykowaniem bezinteresownej miłości i cierpliwym pokonywaniem swoich słabości, rodzina jako domowy Kościół przyciąga do Chrystusa i Kościoła ludzi wątpiących lub niewierzących.

Realizując trzy podstawowe funkcje Kościoła, rodzina jawi się jako wydarzenie eklesjalne, stanowiąc jedną z form urzeczywistniania się Kościoła. Rodzina jest więc nie tylko podstawową komórką Kościoła, ale także rzeczywistością, w której Kościół faktycznie się tworzy. Rodzina jako "domowy Kościół" pozostaje we wspólnocie z parafią, diecezją i Kościołem powszechnym, przyczyniając się do jego wzrostu i rozwoju¹⁹.

¹⁸ W. Przygoda. *Funkcja charytatywna Kościoła po Soborze Watykańskim II*. Lublin 1998 s. 51-79.

¹⁹ Marczewscy, jw. s. 251-254; J. Wilk. *Rodzina – Kościołem domowym*. CzST 8:1980 s. 199-204.